

Pasti razvoja

(Zbornik ekoloških študij; uredil in uvod vanj napisal Andrej Kirn; izd. založba Komunist, Ljubljana 1985)

V slovenskem jeziku obstoji nekaj knjižnih del s področja družbene problematike ekologije oz. ekološke problematike družbe, ki dokumentirajo spremembe v pojmovanju okolja in družbe kot dveh oddvojenih in neodvisnih področij. V uvodu v zbornik tujih avtorjev o tej problematiki je Andrej Kirn sumiral nekaj najpomembnejših slovenskih spisov: *Ali bomo preživel?* Mohorjeva družba, Celje 1982; *Mira Ružič, Biti ali ne biti*, Prešernova družba, Ljubljana 1982; Avguštin Lah, *Slovenija sedemdesetih let*, Ljubljana, DZS 1977; Avguštin Lah, *Makrosistemi in okolje*, Ljubljana 1973; Franc Avčín, *Človek proti naravi*, Ljubljana, Tehniška založba 1969; Marjan Tepina, *Razsežnosti našega okolja*, Ljubljana 1974; Rachael Carson, *Nema pomlad*, Ljubljana 1972; Stane Čigoj, *Pravica do prijaznega okolja*, Ljubljana, DDU Univerzum 1978; Lorus J. Milne in Margery Milne, *Ravnotežje v naravi*, Ljubljana, DZS 1970; *Zelena knjiga o ogroženosti okolja v Sloveniji*, Prirodoslovno društvo Slovenije, Ljubljana 1972; *Slovenija – naše okolje*, MK 1976; Stane Krašovec, *Preveč ljudi, premalo kruha*, Založba kmečka knjiga 1957; K. Tarman, *Ekologija*, Ljubljana 1977; Meadows, Donella H. idr., *Meje rasti*, Ljubljana, CZ 1974; Hubert Požarnik, *Alternative, poti in stranpoti napredka*, Ljubljana, Krt 1985. Poleg teh je bila objavljena še vrsta člankov v različnih časopisih in revijah, Andrej Kirn pa je lahko kljub temu ugotovil, da prinaša pričujoči zbornik vrsto tekstov, ki obravnavajo teme, katere še niso bile pritegnjene, pa tudi na načine, ki niso običajni. Avtor zbornika si je postavil za nalogo, da nadaljnje slovensko razpravljanje o ekologiji izrecno zaveže dane doseženi stopnji razpravljanja v svetu.

Zbornik je razčlenjen na štiri tematska

področja: zgodovinski viri sodobne ekološke krize; politika, ekologija, ekonomija; teoretske, naravoslovno-tehnične razsežnosti ekologije; družbeno-etična razsežnost strokovne ekološke zavesti. A. Kirn je še posebej podčrtal svoje zadovoljstvo, ker je izdajo zbornika prevzela založba Komunist, čeprav ji Kulturna skupnost ni mogla dati finančne podpore, saj gre za vprašanja o naravi in ne o kulturi. Urednik zbornika je poudaril globoke implikacije, ki jih ima ekološka problematika za programsko platformo in vizijo komunizma, očitno pa tudi za aktualno ravnanje, ob katerem je opozoril, da »do sedaj organizirana aktivnost Zveze komunistov ni bila na višini zgodovinskega ekološkega izziva, čeprav seveda ni mogoče spregledati, da so bili številni posamezniki – komunisti praktično in miselno – teoretsko ekološko angažirani. Določeno priznanje družbeni in idejni pomembnosti ekološke problematike pa je bilo dano s tem, ko je bila v okviru Marksističnega centra CK ZKS pred leti ustanovljena sekcija za preučevanje odnosov med naravo in družbo, žal pa je kasneje nehala obstajati. Zveza komunistov mora uvideti, da ekološki problemi nimajo izolirane naravoslovno-tehničnega značaja, ampak najgloblje zadevajo samo bistvo družbenega razvoja in njegovo socialistično in komunistično vizijo.«

V tem prikazu ne bi bilo na mestu nikarkšno »celovito« naštevanje problematike, ampak je smiselna izpostavitve nekaj ključnih detajlov. Taka je ugotovitev Bertranda Russella, od katere izhaja Jeremy Rifkin v svoji obravnavi problema entropije: »Nenavadno dejstvo je, da je ravno takrat, ko je človek v ulice pričel zares verjeti v znanost, znanstvenik v laboratoriju pričel izgubljeni vero vanjo. Ko sem bil mlad, večina fizikov niti najmanj ni dvomila, da nam nudijo fizikalni zakoni resnične informacije glede gibanja teles in da so sestavljeni iz takšnih vrst bitnosti, kot se pojavljajo v fizikovih enačbah.« V našem času pa je postalo v znanosti očitno, da so se predpostavke klasične noveške fizike, na temelju katerih »smo zaup-

ljivo zgradili naš celotni način organizacije življenja«, zvečine izkazale za napačne ali mogoče prepogobe.

Če je Descartes izhajal iz ločitve na objekt in subjekt in v njej utemeljil možnost merjenja in kvantificiranja, je Heisenberg v dvajsetem stoletju v kvantni teoriji odkril tisto, kar je stoletja prej Hegel zaslutil in spekulativno nakazal v Fenomenologiji duha: da je »objektivno opazovanje atomskih delcev nemogoče, kajti zaradi same njihove narave se vmeša sam akt opazovanja in spremeni objekt opazovanja, namesto da bi ga utrdil in ohranil«. Heisenberg in drugi so opazili, da je natančno merjenje materije – sama osnova klasične fizike – nemogoče, ker je zanj potrebna možnost določiti tako hitrost kot položaj delca v določenem trenutku. Na svojo jezo so spoznali, da je vsakič, ko so opazovali najdrobnejšega od delcev, elektron, njihov akt opazovanja vplival na to, kar so videli. Russell ugotavlja, da je temu tako, »ker lahko vidite elektron le, kadar oddaja svetlobo, svetlobo pa oddaja, kadar preskoči, zaradi česar ga morate pripraviti do tega, da bi ga videli, da gre drugam«. To odkritje so imenovali Heisenbergovo načelo nedoločnosti. Z njim je spodnesel togi determinizem, s katerim so razumeli zakone fizike Descartes, Bacon in Newton.

Vzpostavljeno je bilo paradoksalno stanje, ki smo mu priča danes. Brez znanstvenih metod in pripomočkov na področju jedrske proizvodnje električne energije ni mogoče povedati ničesar odločilnega, ali vsaj ne ob pravem času. Jedrsko sevanje na naše telo je odtegnjeno našemu vidu, sluhu, tipu, okusu in vonju, vsaj tako dolgo, dokler ni rak kot njegova posledica hkrati že načel naše zmožnosti registriranja. Toda znanstveno registriranje je pogosto podrejeno družbenim interesom, ki jih imenujejo parcialni, odtujeni, pristranski itn., ki navajajo mnoge fizike, da v ekonomskih, političnih, socialnih in drugih vprašanih zastopajo stališča, ki so se jim morali že od vsega začetka odpovedati v fiziki: da so fizikalni zakoni nekaj trdnega in neizpodbitnega. To pojmovanje pa edino omogoča opravičevanje gradnje jedrskih elektrarn in napovedovanje njihovega varnega delovanja in spravljenosti jedrskih odpadkov naslednjih dvajset tisoč let.

Toda tudi na drugem koncu znanstvenega rezoniranja, v filozofiji, je situacija zelo za-

pletana. Nedvomno velja za enega največjih Heidegger, ki je že zelo zgodaj izrazil radikalni pesimizem v tehniko, torej tudi tisto, ki ima svojo znanstveno utemeljitev. Zatekanje k tehničnim rešitvam tam, kjer se zastavljajo eksistencialna vprašanja, je po njem upravičeno imenovano obračanje hrbta tem vprašanjem in denuncirano kot elementarna oblika človeškega sprenevedanja. To je bil torej pravočasen odgovor na dilemo sodobne fizike in sploh vsega naravoslovja, ki je izgubilo trdna newtonska tla pod nogami, v času ko se je problem komaj začel zastavljati. Toda izrečen je bil kot definitivna moralna obsodba, da je tehnika kot produkt sodobnega znanstvenega raziskovanja uspela ustvariti namesto paradiza na vsakem koraku prizore kakor v Dantejevem peklju. Ta moralni prst je bil vzdignjen, kot ga lahko vzdigne nekdo od zunaj, ki je sam brez greha in je zato lahko skrajno neizprosno do vsega, kar vidi. To pa je ravno tista zvišena pozicija, ki se ji je morala ravnokar ena znanost, fizika, odpovedati, da jo je lahko, in v tem je paradoks, zasedla prav ta filozofija. Zato niso bili presenetljivi poskusi, da bi se zdaj odpovedali tudi v tej znanosti takšni poziciji.

V tem je tudi temeljna težava znanosti, kakor jo razodeva svetovna ekološka kriza in ki jo je najbolj jasno formuliral Hans Magnus Enzensberger v tekstu »H kritiki politične ekologije«, ki je tudi uvrščen v zbornik. Ekološki procesi ne potekajo drug ob drugem, temveč v tesni odvisnosti drug od drugega. Gre torej za njihovo kompleksnost, o kateri je Murray Bookchin zapisal: »Ekologe velikokrat vprašajo – ne brez škodoželjnih podtonov – kdaj natančno se bo pravzaprav zgodila ekološka katastrofa na zemlji. Prav tako bi lahko zahtevali od psihiatra, naj natančno napove tisti trenutek, ko bo nevrotik doživel psihotičen pretres, ki mu bo vzel možnosti za komunikacijo. Na to vprašanje bržkone niti v prihodnosti ne bo nikoli mogoče odgovoriti«. Seveda imajo takšna vprašanja neko funkcijo, ki v njih samih ni niti najmanj izrečena, in ki jo je šele treba razjasniti. Namreč, da navajajo vstran od bistvenih vprašanj, da zamašijo tisto področje, na katerim bi se jim sicer bilo mogoče približati.

Predvsem pa namigujejo, kakor da je mogoče reševati ekološke probleme s pozicije neke družbene nevtralnosti. Tudi zanjo je

Enzensberger pokazal, da je fikcija. Imenoval jo je kar razredna nevtralnost. Vsakdanja resnica, in zaradi tega brezpredmetna in neproduktivna, marksizma je, da kapitalistični način produkcije uničuje okolje. Toda kakor je boj za čisto okolje po Enzensbergerju brez dvoma »protikapitalističen«, se vendar izteka v zahtevo po državni intervenciji, ki ustvarja nekaj takega kot industriji čistega okolja, katere profitni interesi se zasedirajo v jedru ekološkega gibanja. Imenuje jih »interesi ekoindustrijskega kompleksa«. Industrijski monopoli si zato (uspešno) prizadevajo, da bi pridobili vpliv na ekološka gibanja. Za Slovenijo in Jugoslavijo še ni znano, da bi bila narejena študija o tem, čeprav bo raziskovanje v prihodnosti neogibno šlo tudi v to smer. Enzensberger navaja ugotovitve MIT, ki je po naročilu Rimskega kluba raziskoval to problematiko v ZDA. Ugotovili so, da so monopoli zastopani tudi v vseh državnih in zasebnih komisijah za varstvo okolja; imajo odločilen vpliv na zakonodajo; veliko znakov pa kaže, da so velika podjetja in vladni uradi spodbudili tudi na videz spontane ekološke pobude in akcije.

Sledi detajlni prikaz vsidranosti industrije in še posebej industrije za varstvo okolja v osrčju ekološkega gibanja v ZDA in Zvezni republiki Nemčiji. Na to je posebej vplival Robert McNamara, ko je bil obrambni minister. Tedaj je naročil vodilnim ljudem v svojem ministrstvu, naj se prek vojaških in strateških nalog lotijo tudi notranjepolitičnih vprašanj. Po njegovem prepričanju je bila v ZDA samo ena vrsta organizacij kvalificirana, da rešuje probleme stanovanjske zidave, zločina, brezposelnosti, vzgoje in varstva okolja: veliki koncerni. Letalska in vesoljska industrija naj bi prav tako preučevali problem onesnaženja okolja, kar je imelo za posledek, da danes dobivata četrtno vsega raziskovalnega proračuna zvezne vlade. Ekoindustrijski kompleks se razlikuje od drugih vej industrije po bajnih stopnjah rasti glede na današnji čas: 20% letno. Veliki kemijski kompleksi, ki sami spadajo med največje onesnaževalce, kot recimo tvrdka Monsanto, se navdušeno zavzemajo za ukrepe za varstvo okolja, saj gradijo tudi ekološke kontrolne sisteme. Tako so, recimo, cene za osebne avtomobile leta 1970 narasle povprečno za 107 dolarjev glede na leto prej, avtomobilske tvrdke pa so zatrjevale,

da je bil pri zvišanju cen najpomembnejši dejavnik to, da so vgrajevali naprave za razstrupljanje. Neka študija ministrstva za delo pa je pokazala, da stane ena taka naprava le 7,50 dolarja. Razkrilo se je tudi, da je bila za celo vrsto akcij za varstvo okolja in oblik ekološkega protesta, kot npr. Environmental Action v ZDA, vrsta velikih monopolov, ki najbolj pustošijo okolje. Enzensberger je naredil sklep, da ekološke razprave velikokrat izražajo spore med interesi različnih podjetniških frakcij in da se njihovi pobudniki ne zavedajo vselej, za kakšen zastavek gre pri teh akcijah. Vendar pa niso vse pobude zvedljive na servilnost v službi kapitalistov in tej nezvedljivosti je ravno posvečen pričujoči zbornik.

Leo Šešerko

IZTOK SIMONITI

Mednarodne organizacije

Konec leta 1985 je pri založbi Delavska enotnost v Ljubljani izšel priročnik in vodič o mednarodnih organizacijah izpod peresa Iztoka Simonitija. Težko je bilo spregledati izid knjige, saj jo je založba sistematično napovedovala v dnevnem tisku, ob izidu pa je knjiga dobila tudi precej publicitete na televiziji. Nastal je vtis, kot da gre za izjemno delo neprimerljive kvalitete, saj pri drugih strokovnih delih večinoma ne pride do tovrstnega obveščanja javnosti. Niso nam poznani razlogi za to, menimo pa, da bi takšno trženje moralo biti običajen sestavni del vsake založniške politike in tudi slovenske kulturne politike v širšem smislu, vsaj kadar gre za izvirnike v slovenskem jeziku.

Pričujoča knjiga je smelo in obsežno delo, ki ni le prvenec avtorja, temveč je tudi tematski prvenec na slovenskem knjižnem trgu. Avtor je delavec na zunanjepolitičnem področju, trenutno dejaven v Republiškem družbenem svetu za mednarodne odnose, pred tem pa na dolžnostih v Beogradu in v tujini. Širši beroči javnosti je poznan kot recenzent del s področja diplomacije, zuna-